

Cultuurhistorie

Nijeveense bovenboer 13, Nijeveen

Inhoud

1. Inleiding	3
1.1. Aanleiding	3
1.2. Locatie	3
2. Huidige situatie	4
3. Gewenste situatie	5
4. Cultuurhistorisch beleid	6
4.1 Rijksbeleid	6
4.1.1 Omgevingswet	6
4.1.2 Erfgoedwet	6
4.2 Provinciaal beleid	6
4.2.1 Omgevingsvisie Drenthe	6
4.3 Gemeentelijk beleid	7
4.3.1 Structuurvisie 2030	7
4.3.2 Cultuurhistorische inventarisatie % waardenbestelling Bestemmingsplan Buitengebied	8
5. Cultuurhistorische waarde	9
5.1 Ontstaansgeschiedenis van het landschap	9
5.1.1 Geologie	9
5.1.2 Bewoning en landschap	9
5.1.3 Gebiedseigenschappen	10
5.2 Ontstaansgeschiedenis en cultuurhistorische waarde projectgebied	11
5.3 Verankering van cultuurhistorische waarde in de ontwikkeling	11
6. Conclusie	12
Colofon	13
Bijlagen	

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

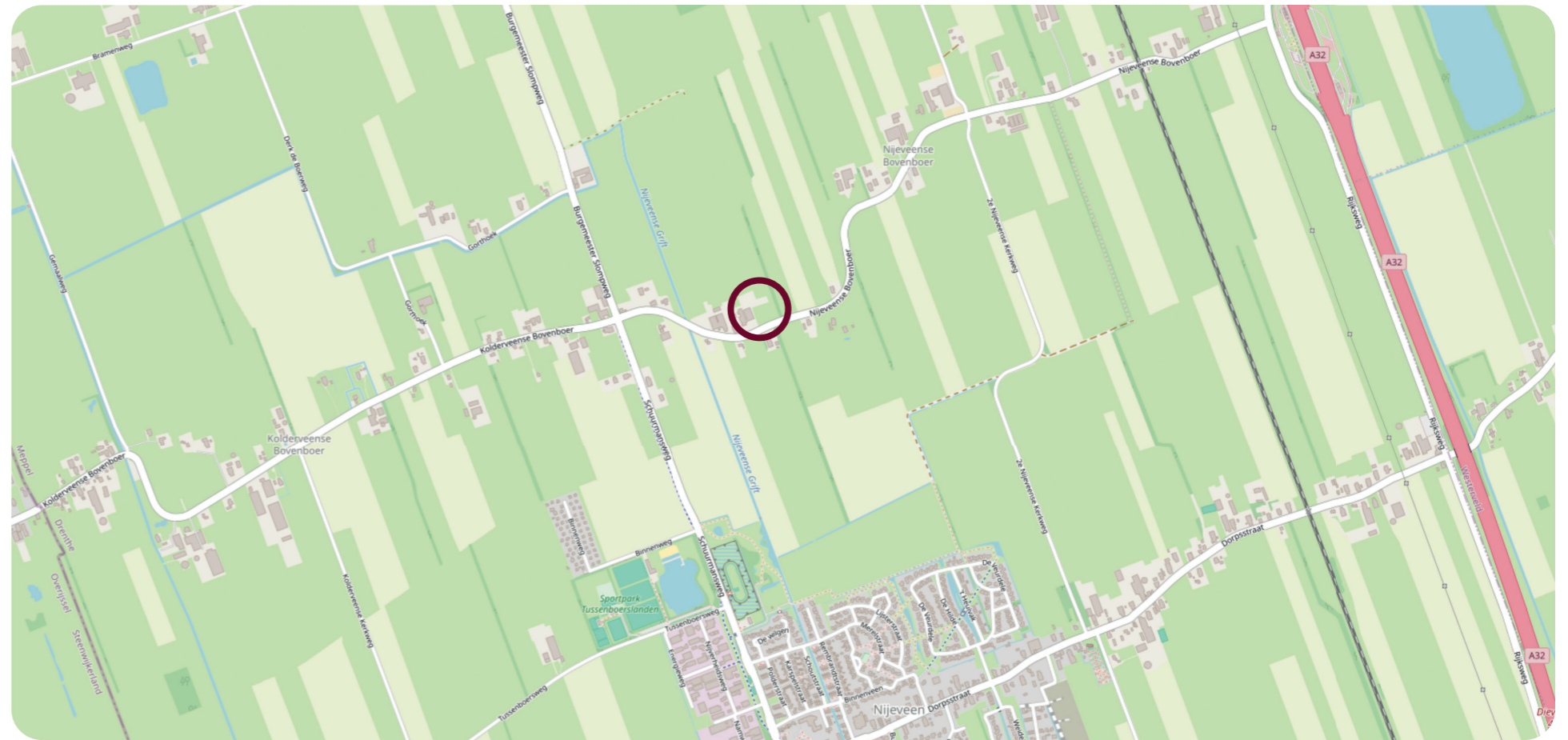
De initiatiefnemer is voornemens om de voormalige bedrijfsbebouwing van circa 1.270m² te slopen en op basis van de Ruimte voor Ruimte regeling een compensatiewoning te realiseren. De twee grootste gebouwen op het erf worden gesloopt. De compensatiewoning wordt ten oosten van de huidige woning gerealiseerd.

Het perceel ligt op een locatie waar de cultuurhistorische waarden extra beschermd worden door het omgevingsplan.

De provincie heeft in haar eerste advies aangegeven dat het aspect cultuurhistorie verder onderbouwd moet worden, waarbij er een cultuurhistorische beschrijving en toetsing van de cultuurhistorische kenmerken plaats heeft gevonden. Om deze reden is een cultuurhistorische memo opgesteld waarin de cultuurhistorische waarde van de omgeving en van het erf wordt geanalyseerd.

1.2 Locatie

In afbeelding 1.1 is de ligging van het projectgebied weergegeven waarbij het projectgebied met respectievelijk rode omlijning en een rode ster wordt aangeduid.

Afbeelding 1.1 Ligging projectgebied ten opzichte van de kern Nijeveen (Bron: Plattekaart)

Afbeelding 1.2 Ligging van het projectgebied (Bron: Plattekaart)

2. Huidige situatie

Het projectgebied ligt aan de Nijeveense Bovenboer 13 in het buitengebied van de gemeente Meppel. De omgeving rondom het projectgebied wordt gekenmerkt door agrarische bedrijvigheid en enkele woonpercelen. Van oorsprong is op de Nijeveense Bovenboer 13 te Nijeveen een agrarisch bedrijf met bedrijfswoning gevestigd.

Op het perceel staan een ligboxenstal van circa 800 m² en een ligboxstal van circa 470 m². De boerderij met de deel is deels geïntegreerd met de kleinste ligboxenstal. Ten westen van de boerderij staan enkele schuurtjes met een gezamenlijke oppervlakte van 230 m².

Een aantal van deze bijgebouwen is onlangs vernietigd door een brand. Aan de noordzijde zijn de kuilplaten aanwezig die voor opslag van ruwvoer werden gebruikt. Na vele jaren een melkveehouderij te hebben geëxploiteerd werd enkele jaren geleden besloten om het melkvee af te stoten.

De gronden zijn voorzien van de enkelbestemming 'Agrarisch met waarden – cultuurhistorische waarden' en heeft daarbij een bouwvlak.

In afbeelding 2.1 is een luchtfoto opgenomen.

Afbeelding 2.1 Luchtfoto projectgebied (Bron: Topotijdreis)

Afbeelding 2.2 Huidige situatie (Bron: Google Streetview)

3. Gewenste situatie

Initiatiefnemers hebben de wens om circa 1.270 m² aan voormalige bedrijfsbebouwing op het perceel te slopen en op basis van de Ruimte voor Ruimte-regeling een compensatiewoning te realiseren.

Het ontbreken van een bedrijfsopvolger, de wens om op de Nijeveense Bovenboer 13 te blijven wonen en de mogelijkheid om hobbymatig enkele dieren te blijven houden heeft geleid tot het besluit om de voormalige bedrijfsbebouwing te slopen. Concreet zullen de twee grootste gebouwen op het erf, met een gezamenlijke oppervlakte van 1.270 m², worden gesloopt. De sloopmeters worden ingezet voor een compensatiewoning ten oosten van de bestaande woonboerderij.

In afbeelding 3.1 is het ruimtelijk kwaliteitsplan opgenomen van de gewenste situatie.

In paragraaf 5.3 wordt toegelicht hoe cultuurhistorische waarden zijn verankerd in het ontwerp.

Afbeelding 3.1 Gewenste situatie (Bron: BJZ.nu)

4. Cultuurhistorisch beleid

4.1 Rijksbeleid

4.1.1. Omgevingswet

Wat onder cultureel erfgoed wordt verstaan is opgenomen in bijlage A (begrippen) van de Omgevingswet, welke van kracht is sinds 1 januari 2024. Het gaat hierbij om monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen en, voor zover dat voorwerp is of kan zijn van een evenwichtige toedeling van functies aan locaties in het omgevingsplan, ander cultureel erfgoed als bedoeld in artikel 1.1 van de Erfgoedwet. De Erfgoedwet bevat de wet- en regelgeving voor behoud en beheer van het cultureel erfgoed en archeologie in Nederland.

Het is op basis hiervan verplicht om de facetten historische (steden)bouwkunde en historische geografie mee te nemen in de belangenafweging. Hierbij gaat het om zowel beschermde als niet formeel beschermde objecten en structuren.

4.1.2. Erfgoedwet

Sinds 1 juli 2016 is de Wet op de archeologische monumentenzorg vervangen door de Erfgoedwet. In de Erfgoedwet is een bepaling opgenomen dat in elke ruimtelijke procedure rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden. De uitgangspunten uit het 'Verdrag van Malta' blijven in de Erfgoedwet de basis van de Nederlands en omgang met archeologie. De Erfgoedwet regelt de bescherming van archeologisch erfgoed in de bodem, de inpassing ervan in de ruimtelijke ontwikkeling en de financiering van opgravingen. Voor gebieden waar archeologische waarden voorkomen of waar reële verwachtingen bestaan dat ter plaatse archeologische waarden aanwezig zijn, dient door de initiatiefnemer voorafgaand aan bodemingrepen archeologisch

onderzoek te worden uitgevoerd. De uitkomsten van het archeologisch onderzoek dienen vervolgens volwaardig in de belangenafweging te worden betrokken. Het belangrijkste doel is de bescherming van eventuele archeologische waarden in de bodem omdat de bodem doorgaans de beste garantie biedt voor een goede conservering. Er wordt uitgegaan van het basisprincipe de 'verstoorder' betaalt voor het opgraven en het documenteren van de aangetroffen waarden als behoud in de bodem niet tot de mogelijkheden behoort.

De Erfgoedwet bevat tevens een verplichting om toeval vondsten te melden (de zogenaamde meldingsplicht).

Rijksmonumenten en van rijkswegen beschermde stads- en dorpsgezichten zijn beschermd via de Erfgoedwet.

4.2 Provinciaal beleid

4.2.1 Omgevingsvisie Drenthe

De omgevingsvisie Drenthe is geactualiseerd in 2022. Hieronder worden de belangrijkste zaken wat betreft cultuurhistorie uiteengezet. Er zijn binnen de omgevingsvisie verschillende kernkwaliteiten aangemerkt. Dit zijn: natuur, cultuurhistorie, archeologie, aardkundig erfgoed en rust.

4.2.2.1. Kernkwaliteit cultuurhistorie

Definitie cultuurhistorie

Cultuurhistorie is het totaal aan bovengrondse sporen van menselijke activiteiten in de stad en op het platteland, in de bebouwde en de onbebouwde omgeving. Deze sporen leveren ons informatie op over het leven en werken van de mens in vroeger tijden (de bewoningsgeschiedenis), én verklaren ook voor een belangrijk deel waarom onze omgeving er nu uitziet zoals ze eruit ziet. De cultuurhistorie in Drenthe omvat dus zowel het historisch

(steden)bouwkundig erfgoed als het historisch landschappelijke erfgoed.

Cultuurhistorische hoofdstructuur

Het beleid ten aanzien van cultuurhistorie is beschreven in de beleidsnota 'Cultuurhistorisch Kompas Drenthe'. Twee doelstellingen staan hierin centraal:

- De cultuurhistorie moet herkenbaar blijven. Het provinciaal belang Cultuurhistorie is vastgelegd in de Cultuurhistorische hoofdstructuur.
- De tweede doelstelling is om de ruimtelijke identiteit te versterken. In de omgevingsvisie wordt er gesproken van twee sturingsniveaus: betrekken bij en rekening houden met.

Gebied 8: De Reest en Meppel – alle(s) voer(t) naar Meppel

Bepalend voor de hoofdstructuur van dit gebied is de waaier van waterlopen waartussen de randveenontginningen liggen met hun bebouwingslinten. Waar de waterlopen samenkomen heeft Meppel zich vanaf de middeleeuwen ontwikkeld als handelsstad en doorvoerhaven. De randveenontginningen kenmerken zich door bewonings- en ontginningsassen op smalle zandruggen, met van daaruit smalle, zeer lange verkavelingsstroken, en veelal een jongere 2e bewoningsas, zoals bij Ruinerwold. Bij Kolderveen en Nijeveen zijn enkele middeleeuwse griften (turfschachten) nog aanwezig. De grillige loop van de Reest is authentiek gebleven als grensrivier met Overijssel, met aan weerszijden zandkoppen waarop losse erven en esgehuchten zich aftekenen als eilanden in een open uitgestrekt beekdal.

Deelgebied 8b: Meppel, en het laagveen rondom. Betrekken bij.

Karakteristieken/Omgevingsbeeld

- Licht slingerend verloop van linten, met een variatie in bebouwingsdichtheid en doorzichten;

- Verschoven linten, zeer lange, smalle opstreckende verkaveling en tussen de linten openheid;
- In Ruinerwold eenzijdige en traditionele bebouwing langs de oude noordelijke as, en tweezijdige en eclectische, rijkversierde bebouwing langs het tweede bewoningslint op de oude dijk;
- In Kolderveen en Nijeveen drie middeleeuwse griften (Kolderveensche Ooster- en Westergrift en de Nijeveense Grift) in noord-zuid richting nog goed herkenbaar;
- Meppel
  - o Vormende middeleeuwse water- en wegenlopen in het centrum grotendeels aanwezig of herkenbaar
  - o De Drentse Hoofdvaart buiten Meppel als sterke zelfstandige beelddrager met haar sluizencomplexen en aanverwante bebouwing
  - o De bebouwingsstructuren in het centrum veelal functioneel gekoppeld aan de markt- en havenfunctie, waarbij hoge verwachtingen van interne en ondergrondse sporen van de middeleeuwse stad
  - o Villawijken en – park, tuinwijken en havenbebouwing uit de periode 1860-1940 als representanten van de economische bloei en van stedenbouwkundige concepten uit die tijd.

Ambitie

Leidend in dit deelgebied is een samenloop van verschillende waterlopen waartussen en waarlangs verschillende ontwikkelingen hebben plaatsgevonden. Wij sturen op:

- Het zichtbaar houden van de middeleeuwse griften bij Kolderveen en Nijeveen;
- Het in stand houden van het oude en het nieuwere lint van Ruinerwold en de ligging ervan in de omgeving. Dit doen wij door het herkenbaar houden van de verschillen in positionering, weginrichting en architectuur, door het vasthouden aan de verkavelingsstructuren en door het openhouden van de ruimte tussen de twee bebouwingslinten.

4.2.2.2. Relevante artikelen

Artikel 3.1 Kernkwaliteiten

Wanneer een ontwikkeling betrekking heeft op een locatie gelegen in de kernkwaliteit landschap dient er:

1. rekening te worden gehouden met het behoud van de aanwezige kernkwaliteiten, en;
2. bevat een beschrijving van de voorkomende kernkwaliteiten en de wijze waarop met de bescherming van de kernkwaliteiten is omgegaan.

De kenmerken van het kernkwaliteit Wegdorpenlandschap van de laagontginning is hieronder beschreven:

Wegdorpen van de laagveenontginning

Kenmerken van het landschapstype:

Het wegdorpenlandschap van de laagveenontginning, ook wel het 'slagenlandschap' genoemd, ligt op de laagst gelegen plekken in de provincie Drenthe, waar in de benedenlopen van de beekdalen veen is ontstaan. Kenmerkend zijn de ontginningsassen, de langgerekte lintdorpen (waarvan het karakter en de sfeer grotendeels bepaald worden door bebouwing en wegbeplanting) en de grote, open weidegebieden (met de smalle langgerekte verkaveling en het slotenpatroon haaks op de ontginningsas). Sommige delen hebben door de kavelgrensbeplanting een min of meer besloten karakter.

Kenmerken van de nederzetting

Het omringende landelijke gebied dringt door in het wegdorp, dat ook wel streekdorp wordt genoemd. Vanaf de hoofdweg is tussen de bebouwing door het landelijk gebied steeds waarneembaar. Het silhouet van het dorp is ene langgerekte strook, waarvan de massa wordt gevormd door een aaneenschakeling van forse boerderijen met erfbeplantingen en de dominerende beplanting langs de weg. De beplanting bestaat uit opgaande bomen in een overigens vrij open landschap.

Kernkwaliteit

Als kernkwaliteit worden in ieder geval aangemerkt het open weidegebied en de smalle verkaveling met het fijnmazige slotenpatroon. Het provinciaal beleid is gericht op het behouden en versterken van het open karakter en de smalle verkavelingsstructuur.

4.3 Gemeentelijk beleid

4.3.1 Structuurvisie 2030

4.3.1.1 Algemeen

De structuurvisie Meppel 2030 'Duurzaam verbinden' geeft een kader voor de sociaal-maatschappelijke, economische en ruimtelijke ontwikkelingen voor de komende 20 jaar in Meppel. Het is een langetermijnvisie waarvan de planhorizon ligt op 2030. Deze structuurvisie geeft en inspirerend kader voor passende en gewenste activiteiten en investeringen. De structuurvisie positioneert de gemeente Meppel duidelijk in de regio. De structuurvisie zorgt voor een consistent ruimtelijk beleid (lange termijn). De visie gaat uit van verregaande samenwerking tussen de gemeente, inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en regiopartners.

4.3.1.2 Buitengebied

De stad Meppel is verweven met haar buitengebied. De ontstaanswijze van het cultuurlandschap is hier afleesbaar en het vertelt over het verleden. Het landschap fungeert als aantrekkelijk gebied voor de bewoners en bezoekers, nodigt uit tot bewegen en is een visitekaartje voor de stad. Het landschap is het decor voor recreanten en laat de ontstaanswijze van het gebied zien.

Buitengebied-noordwest

Het buitengebied aan de noordwestzijde van Meppel is een typisch slagenlandschap. Drie opeenvolgende linten met historische

bebouwing, met daartussen grote openheid kenmerken het gebied. Het fijnmazige slotenpatroon haaks op de linten, de griften en oude paden geven een beeld van het vroegere gebruik voor turfwinning. De samenhang van het slagenlandschap in Buitengebied-noordwest is groot, alle onderdelen van het landschapstype zijn aanwezig. Het geeft daarmee een stuk identiteit aan de gemeente. Dit landschap krijgt daarom een hoge waardering en bescherming. In de uiterste noordoosthoek van de gemeente ligt een klein onderdeel van de Havelterberg. Het hoogteverschil met het slagenlandschap en de kleine, wat besloten kern met verspreide bebouwing zijn hier het meest kenmerkend.

Het buitengebied-noordwest is hoofdzakelijk in gebruik voor de landbouw. Grasland en akkers van de gemengde melkveehouderijbedrijven wisselen elkaar af. Schaalvergroting en beperking van het areaal door de komst van Nieuwweense Landen hebben geleid tot verkavelingsproblemen, met name in het noorden van dit gebied. Dit gaat ten koste van de kwaliteit van de bedrijfsvoering en de leefbaarheid, door transportbewegingen tussen percelen. De niet uit te geven gronden in Nieuwweense Landen bieden mogelijk een oplossing hiervoor. Dit wordt onderzocht. De ligging naast Natura2000-gebied De Wieden-Weerribben geeft beperkingen voor de groei van de landbouwbedrijven. De inzet van de gemeente is om deze gevoelige balans zo goed mogelijk in evenwicht te houden.

Het gebied is als cultuurhistorisch landschap aantrekkelijk voor fietsrecreanten, ook gezien de ligging tussen de Havelterberg en De Wieden. Diverse lange afstandsroutes leiden langs de linten van Kolderveen en Nijeveen en de Bovenboeren. Voor deze fietsers is de overgang tussen de stad en dit gebied niet optimaal, zowel qua uitstraling als routing. Inzet is dat ontwikkelingen in de stadsrand zich goed verhouden tot het landschap, qua

schaal en uitstraling. Daarnaast is een goede fietsontsluiting van dit gebied richting de stad en vice versa van belang.

4.3.2 Cultuurhistorische inventarisatie & waardenbestelling Bestemmingsplan Buitengebied

4.3.2.1 Gebiedsbeschrijving Nijeveen en Kolderveen

Het gebied Nijeveen en Kolderveen ten noordwesten van Meppel is een landelijk gebied met een grote mate van openheid en weidsheid, dat landschappelijk sterk aanleunt tegen de uitgestrekte veenweidelandschappen van Noordwest Overijssel en hier ook naadloos in overgaat. Ondanks het feit dat er in de jaren '60 en '70 ruilverkaveling heeft plaatsgevonden kan het gebied nog altijd worden gekarakteriseerd als een historisch slagenlandschap van hoogveen- en laagveenontginningen dat opvallend ruimtelijk en 'leeg' gebleven is.

Van zuid naar noord bevinden zich in het gebied drie oost-west lopende lintbebouwingsstroken met daartussen onbebouwde weilanden. Het dichtst bij Meppel bevindt zich het oudste lint dat stamt uit de periode van de Volle Middeleeuwen: de niet helemaal in elkaars verlengde liggende bebouwingsstroken van Kolderveen en Nijeveen. Beiden zijn dichtbebouwd, hoofdzakelijk met (voormalige) boerderijen en hebben een bochtig verloop. Zij worden gekenmerkt door een sterk historisch aanzien en hoge ruimtelijke kwaliteit. De uiterst bijzondere ligging van de kerk van Kolderveen is hierin de cultuurhistorische parel. Circa anderhalf tot twee kilometer naar het noorden loopt het 16e – 17e eeuwse, minder dicht bebouwde en onregelmatig slingerende lint van de Nijeveense en Kolderveense Bovenboeren. De Bovenboeren zijn niet te beschouwen als een lint uit één stuk, zoals Kolderveen of Nijeveen, maar bestaat uit verschillende kluften (buurtschappen). Nog eens ruim een kilometer naar het noorden bevindt zich het kaarsrechte en open lint van

de Bramenweg. Dit is een ontsluitingsweg uit de periode van de ruilverkaveling die voor wat betreft het westelijk deel ligt op de locatie van een weg uit de jaren '30 van de 20ste eeuw, met op ruimte afstand van elkaar staande moderne boerderijen. Na de ruilverkaveling zou er zelfs gesproken kunnen worden van een vierde lint, gelegen tussen Kolderveen/Nijeveen en Meppel: de Matenweg en Gedeputeerde Dekkerweg. Deze zijn echter zo schaars bebouwd dat er eerder gesproken kan worden van ontsluitingswegen.

De dorpskern van Nijeveen bepaalt naast de linten in het gebied het bebouwingsbeeld. Hier zijn ter weerszijden van de historische ontginningsas naoorlogse nieuwbouwwijken gerealiseerd. De ruimtelijke structuur van het historische lint is binnen het dorp niettemin toch herkenbaar gebleven.

Voor de 19e eeuw bestond alle noord-zuid gerichte infrastructuur in het gebied voornamelijk uit water, aangevuld met slechts enkele paden. In het gebied zijn twee in oorsprong middeleeuwse griften die hieraan herinneren nog goed afleesbaar: de Kolderveense Westergrift en de Nijeveense Grift.

Ruimtelijke en cultuurhistorische beschrijving

De Kolderveense en Nijeveense Bovenboer zijn anders dan hun 'moederdorpen' niet in één ontginningsactie en niet als een ketting van bebouwing aan een ontginningslint ontstaan, als gevolg waarvan de huidige weg, die van oorsprong uit de 19e eeuw stamt en die na de ruilverkaveling uit de jaren '60 gestroomlijnd is, sterk meanderend slingert tussen de boerderijen die zij pas lang na het ontstaan van deze hoeves is gaan verbinden. In strikte zin is hier dan ook eigenlijk geen sprake van een 'historisch lint'. Het karakter van de Bovenboeren is verschillend van die van Kolderveen en Nijeveen: de bomen, hier vaak aan twee zijden van de weg geplant, zijn van meer recente datum, de boerderijen liggen verspreider, en de weg is veel meer geopend naar het weiland. Er zijn echter ook overeenkomsten:

ook in de Bovenboeren bevinden zich veel historische boerderijen in streekeigen typen, die hoofdzakelijk met de korte zijde naar de weg zijn gekeerd en die elk op eigen wijze, maar hoofdzakelijk een eind van de weg op het erf staan, waarbij het erf aan de voorzijde in de meeste gevallen is vormgegeven als een representatieve voortuin. Hoewel er sprake is van een weg uit de jaren '60 valt het te betreuren dat de weg met asfaltbestrating is uitgevoerd (dit vermoedelijk over de originele klinkerweg heen), hetgeen afbreuk doet aan de historiciteit van deze linten. De Bovenboeren bestaan uit verschillende kluften (buurtschappen): de Kolderveense Bovenboer (boven Kolderveen), de Nijeveense Bovenboer (boven Nijeveen, de Klosse (uiterst westelijk) en de Gorthoek, die ruimtelijk wat apart ligt van de Kolderveense Bovenboer. De Gorthoek is een afzonderlijk historisch buurtschap dat al op de Franse kaarten van 1811 te vinden is, net als de Klosse en De Kolk. Deze buurtschappen zijn nu nog altijd als afzonderlijk bewoningskernen te herkennen, maar hebben in grote lijnen hetzelfde (historische) bebouwingsbeeld als de beide Bovenboeren. De Dwarsgracht en het Krakeel vormen in het landschap nog aanwezige historische waterstructuren. In de Bovenboer bevinden zich een aantal rijks- en provinciale monumenten. Ook zijn er woningen opgenomen in de gemeentelijke rietdakenlijst. In de Kolderveense Bovenboer staan een aantal boerderijen met een zogenoemd 'kameeldak'. Ten zuiden van De Klosse bevindt zich, even ten westen van de Westergrift, een bosje met een vermoedelijke cultuurhistorisch landschappelijke waarde.

Groenstructuren

Het lintkarakter van Nijeveen en Kolderveen wordt geaccentueerd door de wegbeplanting van eiken aan de zuidzijde van de weg. De Bovenboer onderscheidt zich hiervan met een jongere wegbeplanting. In alle gevallen is hier sprake van een boombeplanting zonder onderbegroeiing. De oorspronkelijke groensingels langs de sloten zijn grotendeels verdwenen. Slechts op enkele

plaatsen zijn deze nog aanwezig. Essen en elzen overheersen hier als soorten. Zij herinneren aan de landschappelijke oorsprong van het gebied en duiden tevens op het historisch gebruik van deze soorten als geriefhout. Deze singels zijn vaak voorzien van een onderbegroeiing. Op sommige plaatsen lopen de singels nog vanuit de erfscheiding tot aan de wegstructuur van het lint, hetgeen overeenkomt met het historische landschapsbeeld. De erven in de Bovenboeren zijn veelal sober van aard. Op vele erven bevinden zich vaak nog historische groenelementen, waaronder (meidoorn)hagen en oude fruitbomen.

Algemene waardering

De cultuurhistorische waarden van het gebied Kolderveen- Nijeveen zijn hoog, met als aantekening dat:

- Het ruilverkavelingsslagenlandschap met zijn bijbehorende groenstructuren een gemiddelde waarde heeft, omdat dit nog doet herinneren aan de oorspronkelijke historische situatie, maar in zijn maatvoering hiervan afwijkt.
- De linten Kolderveen en Nijeveen, de kluften bij de Bovenboeren (historisch deel van de bebouwing, historische erfstructuur + bijbehorende groenstructuur) en de cultuurhistorische waarden van de kerken van Kolderveen en Nijeveen een topwaarde hebben
- De nog resterende cultuurhistorisch waardevolle groen- en waterstructuren van de griften met hun sluizen, de Stouwe, de Waterleiding, de Krakeel en het Veentje, het Kuijersbos een topwaarde hebben.

5. Cultuurhistorische waarde

5.1 Ontstaansgeschiedenis van het landschap

Het projectgebied ligt in het buitengebied van Nijeveen, in een laagveenontginningslandschap.

5.1.1 Geologie

Nijeveen maakt deel uit van de uitgestrekte stroomdalvlakte die zich tussen het Drents Plateau en het stuwwallengebied van Overijssel bevindt. Deze vlakte werd tijdens het Weichselien met dekzand 'opgevuld'. Het laagveen ontginningslandschap kent zijn oorsprong in het Holoceen. Ongeveer 9000 jaar geleden begon het grondwater te stijgen, waardoor er uitstekende omstandigheden ontstonden waarbij veen kon groeien. Zie afbeelding 5.1 voor de locatie van het veengebied op de hoogtekkaart. Goed zichtbaar is de ligging tussen het Plateau en de stuwwalleen van Overijssel.

Door Noord- en Zuidwest- Drentse beken zijn laagveengebieden ontstaan langs de rand van het Drents plateau. De beken vanuit het Drents Plateau voedden de moerassen, waardoor er veen ontstond.

5.1.2 Bewoning en landschap

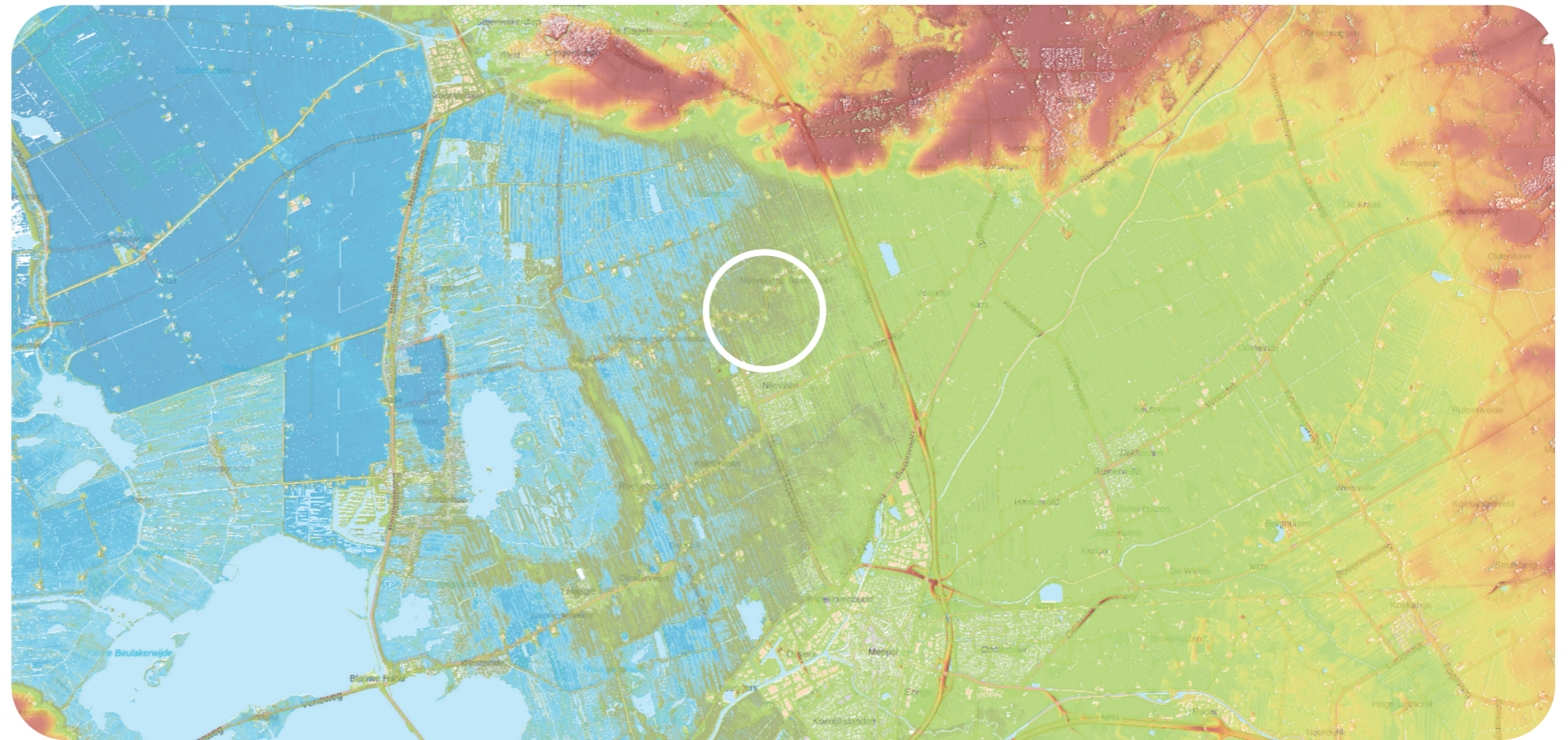
Vanaf de middeleeuwen begon men de veenpolders te bewonen en te ontginnen. Men bouwde boerderijen op relatief stevige oevers van de aanwezige veenstroompjes. Vanuit de bebouwingslinten werd het op enige afstand van de riviertjes gelegen veen op grote schaal afgegraven of opgebaggerd ten behoeve van de turfwinning. Het uitgeven van de grond door de Bisschop van Utrecht vormde de aanzet voor de ontginning van het wilde veengebied. Er werd in 1362 een kerk gesticht in Kolderveen, en pas in 1477 een in Nijeveen. Nijeveen staat dan ook voor 'nieuwe veen'. Het vermoeden bestaat dus dat de kolonisatie in Kolderveen eerder is gestart dan in Nijeveen. Daarnaast is Kolderveen vanuit Overijssel ontgonnen (te zien in de naamgeving, het dialect en het uiterlijk van de boerderijen). Nijeveen is waarschijnlijk vanuit Havelte ontgonnen. Het is onbekend wanneer de ontginning van De Bovenboeren (van Kolderveen en Nijeveen) tot stand is gekomen, de bronnen spreken elkaar tegen. De naam Bovenboer verwijst naar de ligging van de boerderijen, 'boven' (ten noorden) van

de oorspronkelijke boerderijen (Nijeveen). Het duidt op de uitbreiding van bewoning in het veengebied. De eerste boeren die zich hier vestigden hebben zich in eerste instantie bezig gehouden met het uitgraven van het veen. Hierna heeft men het land omgevormd ten behoeve van veeteelt en akkerbouw. Het land ten noorden van de Bovenboeren bleef tot in de 20e eeuw in gebruik om commerciële turf te winnen. Daarna bleef er een landschap over met ribben en kraggen en bosopslag. Deze gronden werden gebruikt als hooiland en voor de winning van veevoer. In tegenstelling tot de structuren van de dorpen Kolderveen en Nijeveen (die vanuit het veen zijn ontgonnen) is de Nijeveense Bovenboer gelegen op een natuurlijke zandrug. Deze was verbonden met de zuidelijker liggende Kadijk via het water en via informele vonderpaden door de weilanden. Deze boerderijen waren wel met een informele oost-west verbinding ontsloten. Bij de ruilverkaveling is een nieuwe as ontstaan, met het uitplaatsen van boerderijen noordelijk van de oude wegdorpen. Hierdoor is er verkorting en verbreding van de percelen ontstaan. Ondanks de verbreding van de percelen is de strokenverkaveling en de openheid nog goed herkenbaar.

5.1.3 Gebiedseigenschappen

Nederzettingen

De boerderijen in de Bovenboeren werden niet langs een weg of dijk aangelegd, zoals gewend bij een laagveenontginning. Er was simpelweg geen weg en men plaatste een woning gewoon een stuk verder op het land in de richting van de ontginning. De boerderijen kwamen daardoor veel verspreider te liggen. Tussen 1850 en 1940 veranderde er niet veel in de nederzettingsstructuur van Nijeveen, Kolderveen en de Bovenboeren. Na de oorlog veranderde er veel door onder andere de bevolkingsgroei en de daarmee samenhangende groei van Nijeveen. Ook de ruilverkaveling zorgde voor verandering in het nederzettingenpatroon.

Afbeelding 5.1 Hoogtekaart (Bron: AHN-viewer)

Infrastructuur

Om het veen goed te kunnen ontginnen en de turf te kunnen afvoeren, werden er een drietal griften aangelegd (Kolderveense Ooster- en Westergrift en de Nijeveense grift). Na het ontginnen van het veen werd het gebied in gebruik genomen als agrarische grond. Ook toen het gebied agrarisch werd, waren de drie griften de hoofdverkeersadres. Om van de Bovenboeren, van de verspreid staande boerderijen door een slingerend voetpad met elkaar onderling verbonden werden, naar de ontginningsas (de Veendijk) te komen moest men met recht van overpad de erven van de zuidelijk gelegen boerderijen passeren. Na 1850 is er een zandpad aangelegd tussen de Bovenboeren. Na 1940 heeft er in het gebied een opvallende verdichting van het wegenpatroon plaatsgevonden. De haakse bochten die in deze weg aanwezig waren zijn

begin 20e eeuw op last van de Gedeputeerde Staten afgerond en de wegen werden voorzien van bomen.

5.2 Ontstaansgeschiedenis en cultuurhistorische waarde projectgebied

Het projectgebied is gelegen in de laagveenontginning Nijeveense Bovenburen. Op de perceelsgrenzen ontstonden veelal elzen- en eikensingels, dat als hakhout diende voor brandstof. Het perceel zelf is waarschijnlijk in dienst geweest als agrarische grond ten behoeve van naastgelegen agrarisch bedrijf. De kleine boerderijen hadden een sobere en functionele inrichting. De voortuin bestond vaak uit een gazon met tuinperken en langs de zijden van het erf stonden elzensingels. De herenboerderijen hadden meer sierelementen. Ook waren er vaak huisbrinken met eiken aanwezig, net als grotere boomgaarden en een moestuin omgeven door meidoornhagen. Verder valt het verkavelingspatroon op. Goed zichtbaar is het langgerekte slagenlandschap, langgerekte weilanden met daartussen greppels en sloten. Opvallend is het pad ten westen van het perceel dat naar achteren doorloopt. Goed denkbaar is dat dit vroeger een doorgang is geweest voor het vee. In bijlage 2 is de ontwikkeling van het projectgebied van 1800-nu te zien. Opvallend is het aanwezig zijn van vele singels tussen de percelen, in de periode tussen 1900-1950. Na de ruilverkaveling zijn deze verdwenen.

5.3 Verankering van cultuurhistorische waarde in de ontwikkeling

Het erf Nijeveense Bovenboer is gelegen in het veenontginningslandschap. De omgeving van het plangebied heeft een rechte lijnige strokenverkaveling, waarbij bebouwing aan de Nijeveense Bovenboer gelegen is. De woningen zijn niet allemaal direct aan de weg gelegen. De Kolderveense Bovenboer en de Nijeveense Bovenboer is een slingerende weg, omdat de boerderijen op een zandrug gelokaliseerd zijn.

Oorspronkelijk heeft men de weg aangelegd tussen deze slingerende boerderijen, waardoor de weg ook een slingerend karakter heeft gekregen. Na de ruilverkaveling is het perceel ontstaan waar men de nieuwe woning wil realiseren. Door de realisatie van de woning achter op het perceel en doordat er links en rechts van de woning ruimte overblijft voor zichtlijnen, wordt de openheid van het landschap niet aangetast. De variatie in

bebouwingsdichtheid wordt hiermee versterkt. Door de sloop van de agrarische bebouwing worden de doorzichten hersteld en versterkt. Het behoud van de elzensingel zorgt ervoor dat de historische groenstructuur behouden blijft, net als de aanplant van fruitbomen. Het een en ander is vastgelegd in het ruimtelijk kwaliteitsplan, zoals de afbeelding hieronder aangeeft.

Afbeelding 5.2 Inrichtingstekening Ruimtelijk kwaliteitsplan (Bron: BJZ.nu)

6. Conclusie

Het voornemen om een extra woning te realiseren naast Nijeveense Bovenboer in Nijeveen is passend binnen het veenontginningslandschap. De woning is passend binnen de kernkwaliteit landschap. Het vrije zicht op de middeleeuwse grift blijft aanwezig, de ontwikkeling ligt niet in de buurt van de grift, deze kernkwaliteit wordt dus niet geschonden. De komst van de woning zorgt voor verdichting, maar deze verdichting komt op een locatie waar vanouds al bebouwing aanwezig is, omdat het perceel op een zandrug gelokaliseerd is, waardoor het iets hoger in het landschap ligt. Naast de extra woning wordt de elzensingel versterkt, wat passend is binnen het landschap en de cultuurhistorie terugbrengt.

Colofon

Project: Nijeveense Bovenboer 13, Nijeveen

Auteur: BJZ.nu

Datum: Juni 2025

Status: Concept

www.bjz.nu
0546 434 466
info@bjz.nu

Vestiging Almelo
Twentepoort Oost 16a
7609 RG Almelo

Vestiging Zwolle
Dr. van Wiechenweg 2
8025 BZ Zwolle

Vestiging Utrecht
Wattbaan 51
3439 ML Nieuwegein

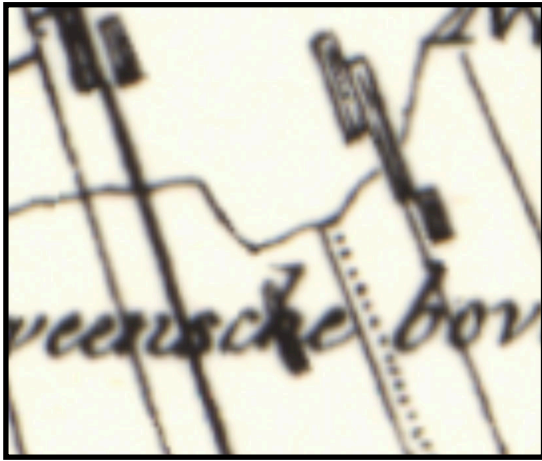
Vestiging Groningen
Helperpark 284
9723 ZA Groningen

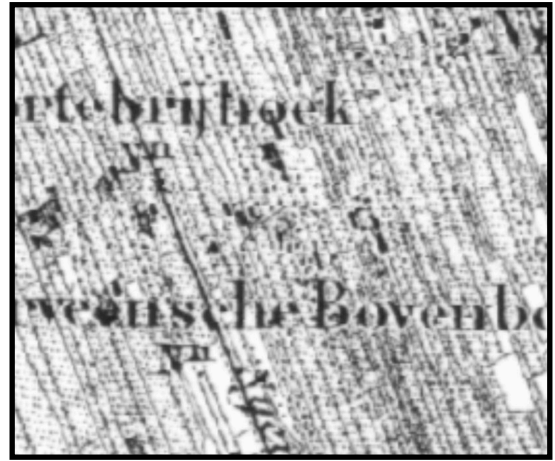
ruimtelijke plannen en advies

Bijlage 1

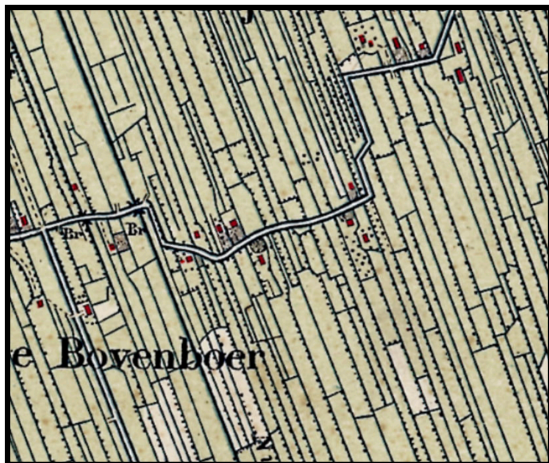
Landschapsontwikkeling 1825-2024

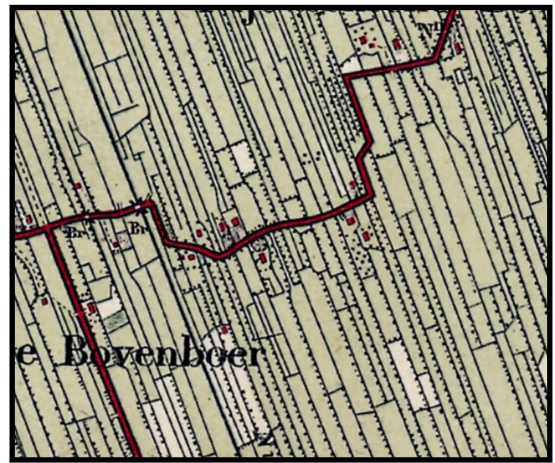
1825

1850

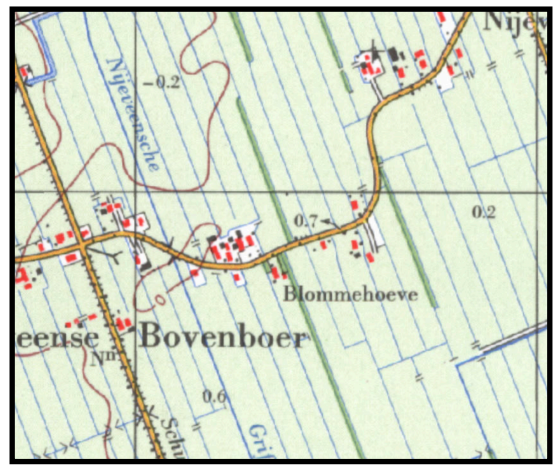
1900

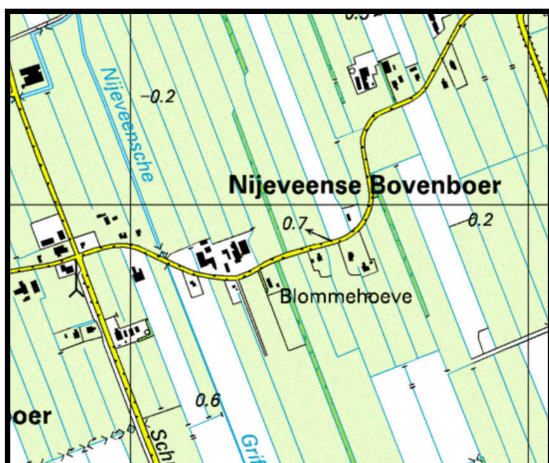
1925

1950

1980

2000

2024